"परत्रभीरुं धर्म्मिष्ठसुदृष्टुक्तं क्रोधवर्ज्जितम् ॥"
इति मिताक्षरायां कात्यायनः ॥

परत्वं, क्ली. परस्य भावः। परता। न्यायमते तद्द्विविधम्। दैशिकम् १। तत्तु बहुतरसूर्य्यसंयोगज्ञानजन्यगुणः। कालिकम् २ तच्च बहुतरकालान्तरितत्वज्ञानजन्यगुणः। एतद्द्वयं मूर्त्तपदार्थगुणः। दैशिकपरत्वस्यासमवायिकारणं दिक्शरीरसंयोगः। कालपरत्वस्यासमवायिकारणं कालपिण्डसंयोगः। ते अपेक्षाबुद्धिजन्ये। तन्नाशनाश्ये च। यथा,—
"परत्वञ्चापरत्वञ्च द्विविधं परिकीर्त्तितम्।
दैशिकं कालिकञ्चापि मूर्त्त एव तु दैशिकम् ॥
परत्वं सूर्य्यसंयोगभूयस्त्वज्ञानतो भवेत्।
अपरत्वं तदल्पत्वबुद्धितः स्यादितीरितम् ॥
तयोरसमवायी तु दिक्संयोगस्तदाश्रये।
दिवाकरपरिस्पन्दपूर्व्वोत्पन्नत्वबुद्धितः ॥
परत्वमपरत्वन्तु तदनन्तरबुद्धितः।
अत्र त्वसमवायी तु संयोगः कालपिण्डयोः ॥
अपेक्षा बुद्धिनाश्याच्च नाशस्तेषां निरूपितः।"
इति भाषापरिच्छेदः॥

परदारः, (परस्य दाराः।) परभार्य्या। तद्गमने दोषो यथा, कर्म्मलोचनम् ॥
"परदाररताश्चैव परद्रव्यहराश्च ये।
अधोऽधो नरके यान्ति पीड्यन्ते यमकिङ्करैः ॥"
"ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यो यो रतः परयोषिति।
याति तस्यापूजितस्य रुष्टा लक्ष्मीर्गृहादपि ॥
इहातिनिन्द्यः सर्व्वत्र नाधिकारी स्वकर्म्मसु।
परत्रैवान्धकूपे च यावदर्थशतं वसेत् ॥
अपि च।
"किन्तज्जपेन तपसा मौनेन च व्रतेन च।
सुरार्च्चनेन तीर्थेन स्त्रीभिर्यस्य मनो हृतम् ॥
सर्व्वमायाकरञ्च धर्म्ममार्गार्गलं नृणाम्।
अवधानञ्च तपसां दोषाणामाश्रमं परम् ॥
कर्म्मबन्धनिबद्धानां निगड़ं कठिनं सुत!।
प्रदीपरूपं कीटानां मीनानां वड़िशं यथा ॥
विषकुम्भं दुग्धसुखमारम्भे मधुरोपमम्।
परिणामे दुःखबीजं सोपानं नरकस्य च ॥"
इति ब्रह्मवैवर्त्ते श्रीकृष्णजन्मखण्डे ३०। ६१ अध्यायः ॥ * ॥
"यस्तु पाणिगृहीतीं तां हित्वान्यां योषितं व्रजेत्।
अगम्यागमनं तद्धि सद्यो नरककारणम् ॥
नित्यं नैमित्तिकं काम्यं यागयोग्यव्रतादिकम्।
क्षेत्रतीर्थाटनं तस्मिन् वासो धर्म्मक्रियादिकम् ॥
स्वाध्यायादि तपो दैवं पैत्रं कर्म्म वरानने!।
यात्येतन्निष्फलं सर्व्वं परस्त्रीगमनान्नृणाम् ॥
परदाराभिगमनात् कोटि एकादशीव्रतम्।
अपरं किमु वक्तव्यं निष्फलं निरये स्थितिः ॥
सत्यं सत्यं पुनः सत्यं सत्यमेव ब्रवीमि ते।
परयोनौ पतन् बिन्दुः कोटिपूजां विनाशयेत् ॥"
इति पाद्मोत्तरखण्डे ७५ अध्यायः ॥ * ॥
अपि च।
"त्याज्यं धर्म्मान्वितैर्नित्यं परदारोपसेवनम्।
नयन्ति परदारा हि नरकानेकविंशतिम् ॥
सर्व्वेषामेव वर्णानामेष धर्म्मो ध्रुवोऽन्धक!॥
एवं पुरा सुरपते! देवर्षिरसितोऽब्रवीत्।
प्राह धर्म्मव्यवस्थानं खगेन्द्रायारुणाय हि।
तस्मात् सुदूरतो वर्ज्जेत् परदारान् विचक्षणः।
नयन्ति निकृतिप्रज्ञं परदाराः पराभवम् ॥"
इति वामने ६३ अध्यायः ॥

परदुःखं, क्ली, (परेषां दुःखम्।) अन्यजनपीड़ा। यथा,—
"त्यक्तात्मसुखभोगेच्छां सर्व्वसत्त्वसुखैषिणः।
भवन्ति परदुःखेन साधवो नित्यदुःखिताः ॥
परदुःखातुरा नित्यं स्वसुखानि महान्त्यपि।
नापेक्षन्ते महात्मानः सर्व्वभूतहिते रताः ॥"
इत्यग्निपुराणम् ॥

परदेशी, [न्] त्रि, (परेभ्योऽदेशीति। पर+दिश्+णिनिः।) विदूषकः। परदेशा। इति शब्दमाला ॥

परध्यानं, क्ली, (परं श्रेष्ठं ध्यानम्।) ध्यानविशेषः। यथा,—
"ध्येये मनो निश्चलतां याति ध्येयं विचिन्तयन् ॥
यत्तद्ध्यानं परं प्रोक्तं मुनिभिर्ध्यानचिन्तकैः ॥"
इति गरुड़पुराणम् ॥
(परस्य ब्रह्मणोध्यानं यद्वा परं ब्रह्मविषयकंध्यानमिति। ब्रह्मचिन्तनम् ॥ परेषां ध्यानमितिविग्रहे। परानिष्टचिन्तनम् ॥)

परन्तपः, त्रि, (परान् शत्रून् तापयतीति। तप सन्तापे "द्विषतृपरयोस्तापेः।" ३। २। ३९। इति खच्। "खचि ह्रस्वः।" ६। ४। ९४। इति उपधाया ह्रस्वस्ततो मुम्।) परतापी। (यथा, भट्टिः। १। १।
"अभूनृपो विबुधसखः परन्तपः
श्रुतान्वितो दशरथ इत्युदाहृतः ॥")
(जितेन्द्रियः। इति चिन्तामणिः ॥ तामसमनोः पुत्रभेदः। यथा, हरिवंशे। ७। २४।
"द्युतिस्तपस्वः सुतपास्तपोमूलस्तपोधनः।
तपोरतिरकल्माषस्तन्वीधन्वी परन्तपः।
तामसस्य मनोरेते दशपुत्रा महाबलाः ॥"
नृपविशेषः। असौ हि मगधेश्वरः। यदुक्तं रघौ। ६। २१।
"असौ शरण्यः शरणोन्मुखानामगाधसत्त्वो मगधप्रतिष्ठः।
राजा प्रजारञ्जनलब्धवर्णः परन्तपो नाम यथार्थनामा ॥")

परपदं, क्ली, (परं श्रेष्ठं पदम्।) श्रेष्ठस्थानम्। मुक्तिः। यथा,—
"कल्याणानां निदानं कलिमलमथनं जीवनं सज्जनानां
पाथेयं यन्मुमुक्षोः सपदि परपदप्राप्तये प्रस्थितस्य।"
इति महानाटकम् ॥
(परस्य परेषां वा पदं स्थानमितिविग्रहे-पदराष्ट्रम् ॥)

परपाकनिवृत्तः, पुं, (परार्थात् पाकात् निवृत्तः।) परोद्देश्यकपाकरहितः। पञ्चयज्ञाकर्त्ता। यथा,-
"गृहीत्वाग्निं समारोप्य पञ्चयज्ञान्न निर्वपेत्।
परपाकनिवृत्तोऽसौ मुनिभिः परिकीर्त्तितः ॥"
इति मिताक्षरायां प्रायश्चित्ताध्यायः ॥

परपाकरतः, पुं, (परस्य पाके रतः।) परपाकरुचिः। प्रातः पञ्चयज्ञान्निर्व्वर्त्य परान्नभोजी। यथा,—मिताक्षरायां प्रायश्चित्ताध्याये।
"पञ्चयज्ञान् स्वयं कृत्वा परान्नमुपजीवति।
सततं प्रातरुत्थाय परपाकरतस्तु सः ॥"* ॥
परपाकनिवृत्तपरपाकरतयोरन्नभोजने दोषो यथा,—
"परपाकनिवृत्तस्य परपाकरतस्य च।
अपचस्य च भुक्त्वान्नं द्विजश्चान्द्रायणञ्चरेत् ॥"
इति मिताक्षरायां प्रायश्चित्ताध्यायः ॥

परपिण्डादः, त्रि, (परस्य पिण्डं अन्नादिकंअत्तीति। अद् लौ भक्षणे+"कर्म्मण्यण्।" ३।२।१। इति अण्।) परान्नोपजीवी। इत्यमरः।३।१।२० ॥

परपुरुषः, पुं, (परः श्रेष्ठः पुरुषः।) विष्णुः। इति त्रिकाण्डशेषः ॥ (परोऽन्यः पुरुषः।) अन्यपुमान्। उपनायकः। यथा,—
"राजन् जीवावधानं कुरु शृणु निभृतं प्रेयसीनां कुचेष्टा
एका ते कीर्त्तिकान्ता जगदटनपरा विश्वभोग्या परा श्रीः।
या वा पाणौ गृहीता विधिवदसिलता शुद्धधारेति मत्वा
सोत्कण्ठं सापि नित्यं परपुरुषशतं मारभावादुपैति ॥"
इति कर्णाटराजस्मृति कालिदासः ॥

परपुष्टः, पुं, (परेण काकेन पुष्टः पालितः। डिम्भस्फोटनाक्षमया कोकिलया हि नीड़स्थं काकडिम्भमपसार्य्य स्वडिम्भे तत्र स्थापिते काक्या निजडिम्बबुद्ध्या तत्परिपाल्यते इति प्रसिद्धेरस्य तथात्वम्।) कोकिलः। इति मेदिनी ॥ परेण पोषिते त्रि। इति धरणिः ॥

परपुष्टमहोत्सवः, पुं, (परपुष्टानां कोकिलानां महोत्सवो यत्र। आम्रसुकुलोद्गमे हि कोकिलानां आनन्दो जायते।) आम्रः। इति शब्दमाला ॥

परपुष्टा, स्त्री, (परेण परपुरुषेण पुष्टा पालिता।) वेश्या। इति मेदिनी ॥ पराश्रया। इति शब्दचन्द्रिका ॥ परसाड़ा इति भाषा ॥

परपूर्व्वा, स्त्री, परोऽन्यः पूर्व्वो भर्त्ता यस्याः सा पत्यन्तरग्रहणात् प्रागन्येन गृहीतासीदित्यर्थः। अस्या लक्षणं यथा, मानवे ५ अध्यायः ॥
"पतिं हित्वापकृष्टं स्वमुत्कृष्टं या निषेवते।
निन्द्यैव सा भवेल्लोके परपूर्व्वेति चोच्यते ॥"
अस्याः प्रकारो यथा,—
"परपूर्व्वाः स्त्रियस्त्वन्याः सप्त प्रोक्ता यथाक्रमम्।
पुनर्भूस्त्रिविधा तासां स्वैरिणी तु चतुर्व्विधा ॥"
इति मिताक्षरायां नारदः ॥